

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΟΥ ΕΚΑΝΕ ΤΟΥΣ «ΕΛΛΗΝΕΣ» ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΜΠΕΣΤ ΣΕΛΕΡ Στο ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο της

Media: ΠΡΩΤΟ ΘΕΜΑ Page: 40-42 Published at: 30-01-2022
Author: Surface: 3296.25 cm² Circulation: 55000
Subjects:

ΡΟΝΤΕΡΙΚ ΜΠΙΤΟΝ / ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

ΜΑ / ΚΥΡΙΑΚΗ 30 ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 2022

Ο ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΠΟΥ ΕΚΑΝΕ ΤΟΥΣ «ΕΛΛΗΝΕΣ» ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΜΠΕΣΤ ΣΕΛΕΡ

Ο διάσημος Βρετανός καθηγητής στο Kings College -και διά βίου μελετητής της Ελλάδας- καταγράφει την Ιστορία της χώρας μας από την προϊστορία μέχρι σήμερα και βρισκεί τη διεθνή αναγνώριση με το βιβλίο του «Έλληνες - Μια παγκόσμια ιστορία», το οποίο παραμένει για πάνω από έναν μήνα πρώτο σε πωλήσεις στην Amazon - Ο συγγραφέας μιλά στο «Πρώτο ΘΕΜΑ» και δηλώνει ότι ο «Έλληνας έχει αδικηθεί»

του Βασίλη Τσακίρογλου tsak@protothema.gr

Στο ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο της Amazon, στην κατηγορία των μελετών γύρω από την Ευρώπη και την καταγωγή των Ευρωπαίων, το Νο 1 βιβλίο σε πωλήσεις για πάνω από έναν μήνα είναι το «Έλληνες - Μια παγκόσμια ιστορία». Συγγραφέας του είναι ο **Ρόντερικ Μπίτον**, ένας από τους πλέον γνωστούς σύγχρονους ελληνοεπιστήτες, με σημαντικό έργο γύρω από διάφορες όψεις του Ελληνισμού. Ο Βρετανός ιστορικός και διά βίου μελετητής της Ελλάδας σήμερα κατέχει την έδρα «Κοραής» ως επίτιμος καθηγητής Σύγχρονος Ελληνικής και Βυζαντινής Ιστορίας, Γλώσσας και Λογοτεχνίας στο φημισμένο King's College του Λονδίνου. Παρόλληλα συμμετείχε στην επιτροπή «Ελλάδα 1821», ενώ έχει τιμηθεί από την ελληνική πολιτεία για την αφοσίωσή του στη χώρα μας στην έρευνα της Ιστορίας και την έμφυση προβολή της Ελλάδας διεθνώς.

Αφότου συνταξιοδοτήθηκε ως πανεπιστημιακός δάσκαλος, ο Ρόντερικ Μπίτον αποφόισε να συγγράφει έργα ιστορικού περιεχομένου, πάντα επικεντρωμένα στην Ελ-

λάδα, τα οποία όμως συνδυάζουν τη στέρεη επιστημονική τεκμηρίωση με μια ελεύθερη προσέγγιση στην αφήγηση της Ιστορίας. Από αυτή την άποψη, το τελευταίο έργο του, «Έλληνες - Μια παγκόσμια ιστορία» αποτελεί έξοχο δείγμα εκλαΐκευσης, αλλά χωρίς εκπτώσεις ως προς τη μεθοδικώς ορθή ιστορική προσέγγιση. Στους «Έλληνες» ο Μπίτον επικεντρώνει κατά ασυνήθιστο και τοίμηρο με βάση τα δεδομένα των επιστημονικών ιστορικών δοκιμών: Αφηγείται ολόκληρη την Ελληνική Ιστορία, από τις προϊστορικές απαρχές της έως το σήμερα. Και όπως αποδεικνύεται από την αναπόκριση του κοινού, οι «Έλληνες» του Βρετανού ελληνοεπιστήτη βρίσκουν παγκόσμια ανταπόκριση.

Μιλώντας στο «ΘΕΜΑ», ο Ρόντερικ Μπίτον εξηγεί τη ακριβώς επεδίωξε γράφοντας τους «Έλληνες»: «Το βιβλίο μου, μολονότι μεταφράζεται στα ελληνικά και θα κυκλοφορήσει προσεχώς από τις εκδόσεις Πατάκι, απευθύνεται στο διεθνές αναγνωστικό κοινό. Ο βασικός στόχος είναι η ενημέρωση, η διαφύλαξη. Διότι έχω την εντύπωση ότι ιδιαίτερα ο σύγχρονος Ελληνισμός έχει αδικηθεί στον κόσμο γενικότερα. Αναφέροντας τον όρο "παγκόσμια ιστορία" στον τίτλο, επιχειρώ να επανεντάξω το ελληνικό στοιχείο στην οικουμενική

καλλιέργεια, όπου πιστεύω ότι ανήκει. Και όταν λέω ότι ο σύγχρονος Ελληνισμός έχει αδικηθεί, εννοώ αφενός το ελληνικό στοιχείο μετά την πρόσφατη οικονομική κρίση, αφετέρου ενγύστερα τον νεότερο Ελληνισμό, ο οποίος ξεκινά με τον Νεοελληνικό Διαφωτισμό και την Επανάσταση του 1821. Συνήθως, στην αντίληψη των Ένων όλα αυτά υπάρχουν σαν υποσημείωση στην αρχαιότητα. Αυτή η προσέγγιση μου φαίνεται θεμελιώδως λανθασμένη».

Υπάρχει φυλή;

Αποφασίζοντας να μιλήσει για μια αδιάσπαστη συνέχεια του Ελληνισμού ανά τους αιώνες, ο Μπίτον γνωρίζει πως διακινδυνεύει να βαδίσει στον λειπτό πάγο της ανέμελης συζήτησης περί «φυλής», με συγκεκλιμένα εθνικά-ή εθνοτικά- χαρακτηριστικά κ.λπ. Γι' αυτό και ξεκαθαρίζει εξ αρχής ότι «πιστεύω ότι βιβλίο μου δεν υπάρχει αναφορά σε φυλετικές θεωρίες. Αποφεύγω τον όρο "ελληνική φυλή". Από ιδιοσυγκρασία, εγώ συντάσσομαι με τον νομιελιστή ποιητή Γιώργο Σεφέρη όταν έλεγε: "δεν επιμένω στη φυλετική συνέχεια γιατί με φοβίζουν οι φυλετικές θεωρίες". Γι' αυτό και

Το βιβλίο του Ρόντερικ Μπίτον «Έλληνες - Μια παγκόσμια ιστορία» παραμένει για περισσότερο από ένα μήνα Νο 1 σε πωλήσεις στο ηλεκτρονικό βιβλιοπωλείο της Amazon, στην κατηγορία των μελετών γύρω από την Ευρώπη

Εχω την εντύπωση ότι ιδιαίτερα ο σύγχρονος Ελληνισμός έχει αδικηθεί στον κόσμο γενικότερα. Αναφέροντας τον όρο "παγκόσμια ιστορία" στον τίτλο, επιχειρώ να επανεπιτάξω το ελληνικό στοιχείο στην οικουμενική κουλτούρα, όπου πιστεύω ότι ανήκει.

το δικό μου βιβλίο μου δεν πραγματεύεται καθόλου τη φιλετική καταγωγή των σημερινών Ελλήνων. Εξάλλου το ζήτημα αυτό είναι κάτι που δεν με ενδιαφέρει».

Ωστόσο, ο Μπίτον παρουσιάζει τους Έλληνες ως μια συλλογική οντότητα η οποία δεν έπαψε ποτέ να υπάρχει, παρ' όσες τις κακουχίες που συμπεριέλαβε η μακρά ιστορική περιπέτειά της. Το στοιχείο-κλειδί, «το νήμα της Αριάδνης» όπως το αποκαλεί ο ίδιος, είναι η ελληνική γλώσσα. Ηδη από τις πρώτες λέξεις της εισαγωγής του στους «Έλληνες», ο καθηγητής Μπίτον επισημαίνει ότι «η ελληνική γλώσσα είναι μία από τις ελάχιστες στον κόσμο -μόλις τρεις- η οποία μπορεί να περριφραστεί διαδέχεται γραπτή παράδοση που ξεπερνά τα τρεις χιλιάδες χρόνια. Οι άλλες δύο είναι η κινεζική και η εβραϊκή. Οι συλλογικοί ήρωες και οι ηρωίδες της ιστορίας που παρουσιάζει αυτό το βιβλίο είναι όλοι εκείνοι οι άνθρωποι που μίλησαν και έγραψαν στα ελληνικά, κατά τη διάρκεια των ατελείωτων αιώνων της καταγεγραμμένης εξέλιξής τους. Οι Έλληνες τον τίτλο και των σελίδων που ακολουθούν σε αυτό το βιβλίο, θα πρέπει να νοούνται σαν "αυτοί που μιλούν Ελληνικά". Η ιστορία αυτών των Ελληνόφωνων θα φανεί πως είναι μια ιστορία γύρω από

την ταυτότητα - ή, μάλλον, γύρω από τις ταυτότητες, στον πληθυντικό. Οι ομιλούντες την ελληνική είχαν εξ αρχής μεγάλη ικανότητα στο να θέτουν ερωτήματα και στο να αναλύουν τον εαυτό τους. Οι απαντήσεις στις οποίες κατέληγαν, διέφεραν μεταξύ τους πολύ ανά τους αιώνες. Διαχρονικά, οι Έλληνες δημιούργησαν πολλούς και ιδιαίτερα διαφορετικούς τύπους κοινωνιών και πολιτικών συστημάτων. Παρόλο που δεν έπαψαν ποτέ να κατοικούν την ίδια νοτιοανατολική γωνιά της Ευρώπης και την ανατολική Μεσόγειο, ταυτόχρονα, άπλωσαν ρίζες σε πολλά διαφορετικά μέρη. Ξανά και ξανά αποδείχθηκαν πολυμήχανοι στο να επανεφευρίσκουν τον εαυτό τους. Πόλεμσαν ενάντια σε διαφορετικούς εχθρούς, έκαναν συναλλαγές με διαφορετικούς εταίρους ανά τον κόσμο, λάτρευαν διαφορετικούς θεούς, έφτασαν ενίοτε να αυτοσυσκαλούνται με διαφορετικές ονομασίες».

Μέσα σε όλη αυτή τη χαοτική διαφοροποίηση, ο Μπίτον επιλέγει να ακολουθήσει τον μίτο της ελληνικής γλώσσας, θεωρώντας ότι «εγώ δεν προσεγγίζω τον Ελληνισμό σαν κάτι μονοκόμματο και αναλλοίωτο στο χρόνο. Δεν ψάχνω και κάποια υποτιθέμενη 'ελληνική ψυχή'. Εμπιστεύομαι το αποδεδειγμένο τεκμήριο της γλώσσας και

«Τον Ιούνιο του 2015, με τις τράπεζες κλειστές και τη χώρα να απέχει μερικές μόνο ημέρες από την επίσημη ανακοίνωση της χρεοκοπίας, ο Αλέξης Τσίπρας προκήρυξε δημοψήφισμα. Η πλειονότητα ψήφισε υπέρ της απόρριψης των όρων που έθεταν οι θεσμοί. Αυτή ήταν η στιγμή που μια λαϊκιστική κυβέρνηση ατένισε την άβυσσο και, την απολύτως τελευταία στιγμή, πωσπάτησε»

κατόπιν εξιστορώ τα διάφορα στάδια αντισυνειδήτους του πληθυσμού ή των πληθυσμών, που σε διάφορες ιστορικές περιόδους και με διάφορα συμφραζόμενα προσδιόριζαν την ταυτότητά τους ως Έλληνες. Σε αυτό το βιβλίο μου δεν ήθελα να δώσω ξεχωριστή έμφαση σε καμία από τις επιμέρους περιόδους της ελληνικής ιστορίας. Αντιμετωπίζω π.χ. την κλασική περίοδο της αρχαιότητας επί ίσους όρους όπως με κάθε άλλη. Στη δική μου αντίληψη, όλοι οι 'ελληνικοί πολιτισμοί' που δημιούργησαν οι Έλληνες, έχουν ισόβαρη σημασία με την αρχαιότητα».

Η αιώνια διχόνοια

Αναπόφευκτα, όμως, τίθεται το ερώτημα εάν ήταν μόνο η γλώσσα αυτή που κράτησε ζωντανό τον Ελληνισμό, ιδιαίτερα στις πιο σκληρές δοκιμασίες, όταν κινδύνευσε σοβαρά να αφανιστεί από προσώπου Γης. Επ' αυτού ο καθηγητής λέει στο «ΘΕΜΑ» ότι «σαφώς τον δικό του ρόλο διαδραμάτισε το στοιχείο της θρησκείας στη διατήρηση της συνέχειας. Στην αρχή ήταν η ειδωλολατρία, κατόπιν ο χριστιανισμός που, ιδιαίτερα μετά από την κτίση της Κωνσταντινούπολης, η επικράτηση της τότε νέας θρησκείας συνεπείγεται και την επικράτηση της ελληνικής γλώσσας στη νέα εκδοχή της, την κοινή, η οποία ενσωματώθηκε στον χριστιανισμό. Υπάρχουν όμως κι άλλα κοινά χαρακτηριστικά, όπως π.χ. η εφευρετικότητα, η διασπορά, οπωσδήποτε ο στενός δεσμός των Ελλήνων με τη θάλασσα και τη ναυτιλία. Από τους πρώτους Μυκηναίους ναυτικούς έως τον Ωνάση και τον Νιάρχο, οι Έλληνες πάντα δημιουργούσαν παρωκίες μακριά από την Ελλάδα επειδή αυτό εδιπρετούσε την οικονομική δραστηριότητά τους. Επίσης, πολύ σημαντικό χαρακτηριστικό των Ελλήνων είναι ο ανταγωνισμός. Ο αρχαίος Έλληνας εδιδανόκευε την έννοια της αρετής, όπως λέει ο Σωκράτης. Και αρετή δεν είναι μόνο η χριστιανική, της καλοσύνης και της αγάπης. Έχει και έναν ανταγωνιστικό χαρακτήρα. Οι φιλόσοφοι, οι αθλητές, οι τραγικοί ποιητές, οι πολιτικοί κ.ο.κ. διαρκώς συναγωνίζονται. Η ιδέα του αγώνα και μάλιστα του αγώνα προς την αρετή είναι κάτι πολύ ξεχωριστό - αυτό, άλλωστε, είναι η θεμελιώδης αρχή των Ολυμπιακών Αγώνων. Αλλά και της αθηναϊκής δημοκρατίας, τρόπον τινά: Η διοργάνωση της πόλης κράτους βασίζεται στις δημοκρατικές διαβουλεύσεις. Κάθε πολίτης παλεύει για να επικρατήσει η δική του άποψη. Οπότε, υπό αυτή την έννοια, ο ανταγωνισμός ή ακόμη και η διχόνοια, δεν είναι πάντα αρνητικά στοιχεία».

Θα μπορούσε, άραγε, η Ιστορία των Ελλήνων να ανα-
Συνέχεια στη σελίδα 42

ΡΟΝΤΕΡΙΚ ΜΠΙΤΟΝ / ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗ

Ο τέως πρόεδρος της Δημοκρατίας Προκόπης Παυλόπουλος βραβεύει τον καθηγητή Μπίτον για την αφοσίωσή του στη χώρα μας, στην έρευνα της Ιστορίας και την έμμεση προβολή της Ελλάδας διεθνώς

Συνέντευξη από τη σελίδα 42

γνωστέι σαν μια Ιστορία αέναων και αλληπάλληλων δικαιοσύνην; Ακόμη και η Ιλιάδα, στην ουσία -και σε αυτό συμφωνεί ο Ρόντερικ Μπίτον- είναι η αφήγηση μιας εμφύλιας διαμάχης ανάμεσα στον Αχιλλέα και τον Αγαμέμνονα. Η πολιορκία της Τροίας θα μπορούσε να θεωρηθεί έως και πρόσχημα ή το φόντο της μυθικής μίνιδος του Αχιλλέα. Οπότε, από τον Ομηρο έως τη δριμυία χιονόπτωση των προηγούμενων ημερών, οι Έλληνες πάντοτε βρίσκουμε αφορμές για να δικαζόμαστε. Αρκεί όμως αυτό για να χρεωθεί η τάση προς τη δικνόνια σαν ένα χαρακτηριστικό ελληνικό γνώρισμα; «Για το χιόνι δεν ξέρω», σχολιάζει ο Ρόντερικ Μπίτον, *«αλλά είναι γεγονός ότι η δικνόνια είναι ένα φαινόμενο που εμφανίζεται πολύ συχνά στην Ελληνική Ιστορία. Κάτι που θα βρει ο αναγνώστης στο βιβλίο μου είναι ότι σε μία από τις χειρότερες στιγμές της Ιστορίας, όταν πραγματικά ο Ελληνισμός κινδύνευσε να χαθεί -μιλώ για την πρώτη αλώση της Κωνσταντινουπόλεως, το 1204 από τους Ευρωπαίους σταυροφόρους- δεν έφταιξαν μόνο οι Ξένοι, όπως τείνουμε να πιστεύουμε. Χωρίς να Ξέρουμε γιατί, ήδη δύο δεκαετίες πριν από την Αλώση, το Βυζάντιο είχε διασπαστεί εσωτερικά. Επανάληψη, έτσι, στο προσκίnio η φυγόκεντρη τάση των Ελλήνων, όπως και στην αρχαιότητα. Ομως, τα στοιχεία που εγγυήθηκαν τη συνέχεια του 1204 ήταν και πάλι η γλώσσα και η θρησκεία. Εγώ αποφεύγω τα στερεότυπα, γι' αυτό δεν αποδίδω περισσότερη σημασία στη δικνόνια, δεν αποτελεί χαρακτηριστικό μόνο των Ελλήνων, σε καμία περίπτωση. Απλά, στην ελληνική περίπτωση, τα γεγονότα είναι πολύ καλά τεκμηριωμένα. Οπότε, το ξεχωριστό για τους Έλληνες δεν είναι η δικνόνια καθαυτή, αλλά η τεκμηρίωση της δικνόνιας. Εστω κι έτσι, όμως, ποιος άλλος λαός έχει μια Ιστορία τόσο μεγάλη όσο ο Ελληνισμός; Και αν μη τι άλλο, παράλληλα με τους εκάστοτε δικασμούς, εγώ πιστεύω ότι μια σταθερά για τον Ελληνισμό είναι η αυτογνωσία. Το "γνώθι σαυτόν". Με ενδιαφέρει η έννοια της ταυτότητας. Οι Έλληνες από τα αρχαία χρόνια έχουν αυτογνωσία. Ξέρουν ποιοι είναι και ποι βρίσκονται σε σχέση με τον κόσμο. Υπάρχουν λαοί που ακόμη και σήμερα δεν έχουν πάρει αυτό το μάθημα».*

Χάνεται η ελληνική γλώσσα;

Ο Ρόντερικ Μπίτον, λοιπόν, οικοδομεί την αφήγησή του για την ιστορία των Ελλήνων στην ενότιη της γλώσσας. Η οποία, αναμφίβολα, επιβιώνει μέσα από τις μεταλλάξεις

οποιαδήποτε μιλά και γράφει ελληνικά. Αρα, δεν είμαι καθόλου απαισιόδοξος για το μέλλον της ελληνικής γλώσσας».

Περί λαϊκισμού

Είναι αυτονόητο ότι μέσα από ένα σύγγραμμα που επιχειρεί να αποτυπώσει σε σύντομη μια τόσο μεγάλη πορεία στον χρόνο και τόσο πολυτάραχη όσο η Ιστορία των Ελλήνων, ανακίπτουν πολυάριθμα σημεία άδια περατέρω διερεύνησης. Σταχυολογώντας μερικά μόνο εξ αυτών, ο αναγνώστης μπορεί να σταματήσει π.χ. στον τρόπο που ο Μπίτον παρουσιάζει και αδιολογεί την εφεύρεση του αλφαβήτου: «Η αλφαβητική επανάσταση ήταν μια εξέλιξη τόσο καθοριστική όσο και η ψηφιακή επανάσταση που συντελείται στις μέρες μας. Η ανακάλυψη του αλφαβήτου θα δημιουργούσε τη δική της εκδοχή "του αιώνα της πληροφορίας" για τον κόσμο της αρχαιότητας - με πιο αργούς ρυθμούς, βέβαια, αλλά με εξίσου μακροπρόθεσμη επίδραση για το πώς οι άνθρωποι επικοινωνούν μεταξύ τους στον χώρο και τον χρόνο». Μάλιστα, ο Ρόντερικ Μπίτον πιστεύει ότι αλφαβητική γραφή, όπως παρέλήφθη σε μια πρωτόλεια μορφή από τους Φοίνικες και τροποποιήθηκε δραστικά στην Ελλάδα τον 8ο αιώνα π.Χ., εφευρέθηκε από έναν και μόνο άνθρωπο, έναν Έλληνα, συγκεκριμένο μεν αλλά καταδικασμένο σε αιώνια ανωνυμία.

Ο Μπίτον στο βιβλίο του περιεργάζεται μεταξύ άλλων το άλυτο αίνιγμα γύρω από την αληθινή ταυτότητα του ποιητή των δύο αρχέγονων επών, της Ιλιάδας και της Οδύσσειας. Και γράφει χαρακτηριστικά ότι *«παρόλο που εξακολουθούμε να μιλάμε για τον "Ομηρο" (συνήθως χωρίς εισαγωγικά) χάρη ευκολίας, υπάρχει μια ολοένα και πιο ισχυρή παραδοχή ότι ήταν πολλά διαφορετικά άτομα -γενές ολόκληρες για την ακρίβεια- τα οποία θα πρέπει να έβγαλαν το χέρι τους στη δημιουργία των επών όπως τα γνωρίζουμε σήμερα. Πίσω από το όνομα Ομηρος θα ήταν καλύτερα να μη σκεφτόμαστε ένα "βιογραφικό σημείωμα συγγραφέα" στο εξώφυλλο ενός βιβλίου, όσο τα ονόματα των συντελεστών στους τίτλους τέλους μιας κινηματογραφικής ταινίας».*

Αφού διατρέξει ολόκληρη την Ελληνική Ιστορία, από την κλασική αρχαιότητα, την εποχή του Φιλίππου και του Μεγάλου Αλεξάνδρου και ό,τι επακολούθησε στους ύστερους χρόνους, τον Μεσαίωνα και τη νεότερη εποχή, η αφήγηση του Ρόντερικ Μπίτον στους «Έλληνες» προσγειώνεται στο σήμερα - σχεδόν. Στις τελευταίες σελίδες του βιβλίου του αναφέρεται επί λέξει ότι *«στο Ιούλιο του 2015, με τις τράπεζες κλειστές, τη χώρα να απέχει μερικές μόνο ημέρες από την επίσημη ανακοίνωση της χρεοκοπίας και μιας καταστροφικής αποτομής από την Ευρωζώνη, ο Αλέξης Τσίπρας προκήρυξε δημοψήφισμα, με διορία μιας μόλις εβδομάδας. Η πλειονότητα ψήφισε υπέρ της απόρριψης των όρων που έβησαν οι Θεομοί. Αυτή ήταν η στιγμή που μια λαϊκιστική κυβέρνηση απένεισε την άβυσσο και, την απολόγισ τελευταία στιγμή, πισωπάτησε». Ως μη γηγενής Έλληνας, αλλά ως αφοσιωμένος ελληνιστής, ο Ρόντερικ Μπίτον καταθέτει την άποψη ενός «Ξένου» για όσα έζησε η Ελλάδα πριν από 7 χρόνια: «Για τον λαϊκισμό, με τη στροφή του ΣΥΡΙΖΑ ύστερα από τις δεύτερες εκλογές του 2015, πιστεύω ότι και το ίδιο το κόμμα, όπως και οι Έλληνες ψηφοφόροι είχαν την άβυσσο που είναι ο λαϊκισμός και οπισθοχώρησαν. Το διαπιστώνουμε αυτό και με τη μετέπειτα ιστορία του ΣΥΡΙΖΑ που, έστω και όχι πολύ οργανωμένα, φαίνεται πως αλλάζει χαρακτήρα και κατά κάποιον τρόπο διεκδικεί τον χώρο του ΠΑΣΟΚ. Μάλιστα, με την εκλογή της νυν κυβέρνησης, του Κυριάκου Μητσοτάκη, φάνηκε πως νίκησε η Δεξιά, όμως οι περισσότεροι χαρακτηρίζουν τόσο το κόμμα όσο και την κυβέρνηση ως κεντροδεξιά. Κάπως έτσι η Ελλάδα πλησίασε αλλά και απέφυγε να παρασυρθεί μέσα στον στρόβιλο των ακροεπιπέτων ή του άκρατου λαϊκισμού, όπως έγινε στις ΗΠΑ του Τραμπ ή στη Βρετανία με τον Μπόρις Τζόνσον. Προς το παρόν οι Έλληνες γλιτώσαν. Και ευτυχώς - μολονότι κανείς δεν μπορεί να μαντέψει τι θα γίνει στο μέλλον. Κανείς δεν μπορεί να ισχυριστεί ότι το μάθημα του 2015 θα μείνει για πάντα. Παιστό στον κόσμο σήμερα υπάρχει ο κίνδυνος του λαϊκισμού και του απολυταρχισμού. Αλλωστε, δεν πρέπει να ξεχνάμε ποτέ ότι ο απολυταρχισμός είναι ο βαθύτερος στόχος όσων πολιτικών θέλουν να εκλεγούν κάτω από τον μανδύα του λαϊκισμού».*

Αποφεύγω τον όρο "ελληνική φυλή". Από ιδιουσγκρασία, εγώ συντάσσομαι με τον νομπελίστα ποιητή Γιώργο Σεφέρη όταν έλεγε "δεν επιμένω στη φυλετική συνέχεια γιατί με φοβίζουν οι φυλετικές θεωρίες". Γι' αυτό και το δικό μου βιβλίο δεν πραγματεύεται καθόλου τη φυλετική καταγωγή των σημερινών Ελλήνων.

της, παραμένοντας με έναν θαυμαστό τρόπο απαράλληλη στο πέρασμα του χρόνου - σε κάποια ουσιαστικά μέρη της, τουλάχιστον. Ομως, παρά τον καθοριστικό της ρόλο, η ελληνική γλώσσα συρρικνώνεται διαρκώς, απειλείται - ή μήπως όχι; «Θυμίζω», λέει ο Μπίτον, *«ότι στην Αλεξάνδρεια του 3ου αιώνα π.Χ. έλεγαν τα ίδια κατά βάση. Στην εποχή της ρωμαϊκής αυτοκρατορίας, σε όλη την ελληνόφωνη ανατολή, το κίνημα της Β' Σοφιστικής ορείλει την ύπαρξη του ακριβώς σε αυτό τον φόβο, ότι η γλώσσα μας φθίνει και πρέπει να την υπερασπιστούμε. Από την άλλη, ο Παπαδιαμάντης που έγραφε στην καθαρεύουσα είχε στη διάθεσή του το λεξιλόγιο και το ύφος των ομηρικών επών, της αρχαίας τραγωδίας, των Ευαγγελίων, της νομικής γλώσσας της εποχής του, της δημοτικής - ακόμη και της σκαθίτικης διαλέκτου. Όλες αυτές οι φάσεις της ελληνικής γλώσσας συμβιώνουν, ενσωματώνονται στα έργα του Παπαδιαμάντη. Αντίστοιχα και ο Νίκος Καζαντζάκης αντλεί και αναδημιουργεί υλικό από τα αποθέματα μιας γλώσσας που υφίσταται για τρεις χιλιετίες. Αυτός ο θσαυρός είναι στη διάθεση κάθε ομιλήτη, κάθε Έλληνα, στη διάθεση*